

XII.

Budavári, 2005. július 9.

Regölés

Tegnap este beszéltem Bódor Antival, a polgármesterrel. Azt mondta, hogy délutánra rendbe teszi a templomot, misézhetek benne újra, több mint egy esztendő után. Ha így lesz, misézek, és a jövő héten Péterrel lehozzuk a 14 stációt, és befúrjuk a függesztő csavarok helyét. S ráakasztjuk Károly kisplasztikáit.

Folytatom, ahol elhagytam történetemet. Kolakovich megbízása egyelőre nem volt aktuális. '45 őszén megvoltak a választások. Négy párt indulhatott. A szovjet hatalomtól elfogadott *függetlenségi front*ban öt párt szerepelt: a kommunisták, a szocdemek, a Parasztpárt, a kiskgazdák pártja és a KALOTé, azaz a *kisatyáé*, Kerkai Jenő jezsuitáé. Egyik legfőbb munkatársa, a székely Nagy Töhötöm, még '45 őszén átdobta magát az arcvonalon, elfogatta magát, és mondta, hogy Malinovszki marsallal óhajt beszélni. Beszélt, és igazolta magát. Olyan bumaskát kapott a marsalltól, hogy Töhi az arcvonal mögött s azon innen, úgy járt kelt, ahogy akart (mint más a WC-re – mesélte majd nekem Jenő a Gyűjtőben). A *Kalot* volt a szovjettől elfogadott katolikus erő az országban.

Serédi Jusztinián, a prímás, meghalt még '45 elején. A Vatikán következő kiszemeltjét, Apor Vilmos győri püspököt meg lelőtték a szovjet katonák, mert nem engedte, hogy a győri püspöki pincéből a nőket *malinki robotra* vigyék. Nuncius hiányában – Kerkai és Töhi kezében volt, hogy ki legyen az utód. Politikailag Mindszenty, a veszprémi püspök látszott alkalmasnak, mert a nyilasok letartóztatták, meg még Bánáss is, a debreceni prépost-plébános, aki Debrecenben jó kapcsolatokat létesített az ott '45 elején megalakult magyar kormánnyal. A két alkalmas mellé vettek még egy harmadik és jelentéktelenebb nevet, hogy kilegyen a három – nevére már nem is emlékszem. A *kisatya* meg Töhi tárgyaltak Mindszentyvel, s elmondták a feltételét annak, hogy Töhi olyan jelentést vigyen Rómába a három személyről, hogy a Vatikán választása Mindszentyre essék. A feltétel az volt, hogy politikai döntéseiben Mindszenty kikérje kettejük tanácsait. Mindszenty megígérte, hogy kikéri majd. Ez volt a *dzentlemen egriment*, s Töhi mehetett Rómába – a Fekete tengeren keresztül. S vitt egy jelentést, melyben gondosan elemezte a három ajánlott személy előnyös és nem előnyös vonásait, de úgy elemezték az okos jezsuiták e vonásokat, hogy a vatikáni agy biztosan Mindszentyt válassza. Bejött a számítás, s meglett az új érsek, prímás, bíboros – szegény –, aki '45 tavaszán fölkerült a Magyar Sion ormára.

A Kalot még sem indulhatott a '45-ös választáson, mert a kiskgazdák ügyeskedtek a maguk választási győzelmük érdekében, s kihúzták az indulható pártok nevei közül a Kalotot. A hazai kommunisták meg rábólintottak. Így aztán a szavazatok 54 százalékát kapták meg a kiskgazdák. Polgári kormány alakul, de a népfront szellemében kapnak benne tárcát a többi pártok is. Nagy Ferenc lett a miniszterelnök, s a csak pár százalékot kapott kommunisták kapják a belügyi tárcát..., és kezükben már is a rendőrség, mely szót ért majd az ideiglenesen itt állomásozó Vörös Hadsereggel. Kezdődhetik a politikai tojástan. Mindszenty hamarosan elfeledi a dzentlemen egrimentet. A magyar miniszterelnököt, akit rábírnak arra, hogy elmenjen hozzá tiszteletét tenni, egy fél órát varakoztatja az előszobában, mert valami bárócska van éppen bent nála; majd állva fogadja a magyar miniszterelnököt, le se ülteti, és előadja neki, hogy mit vár a magyar nemzet miniszterelnökétől. Nagy Ferenc mint a főtt rák

hagyja ott az érseki palotát. Hamarosan megér még egyebet is: a magyar miniszterelnök, mint miniszterelnök nyugatra menekül hazájából.

Bibó István sír-feliratán van, hogy *élt 1945 és 1948 között?* Ezek lettek volna a polgári demokrácia évei a század közepén hazánkban. Hamarosan majd világos lesz, hogy népi demokráciát építünk, s az valami más bizony. A vészes előjelek nem azonnal jelentkeznek. Még '43-ban a *tengely* szellemében elrendelte a kormány, hogy a gimnáziumokban – a '32-ben a négy felső osztályban a harmadik idegen nyelv, a görög helyére került a francia vagy angol nyelv – bizonyos százalékban az olasz nyelvet is tanítani kell. Nem volt '43-ban még olasz szakos magyar piarista. Tíz gimnáziumunk volt, s a bizonyos százalék következtében az egyikben be kellett vezetni az olaszt. Debrecenre esett a rendkormány választása, s a minisztérium küldött egy frissen végzett olasz szakos – tanárnőt. 23 éves volt, 160 cm alatti, és vékonyka. A rendtársak számára ő lett a *kolezsanka*, a fiúk meg úgy packáztak vele, ahogy akartak. Felsősök voltak, s pimaszkodtak. Dühében egyszer szegény kolezsanka fölgaskodott, s lekevert valamelyik meláknak a jobb képére egy pofont. A fiú pedig – aligha az evangélium szellemében – mutató ujját a maga balképére tette:

– Ide is kérek egyet.

Volt ennek a kolezsankának férje is, egy jogász. Mi nem olvastuk a hivatalos lapot, elég volt nekünk az iskola gondja, de ő igen. Olvasta a demokrácia védelméről szóló '46. évi VII. törvénycikket, s azt mondta róla, hogy ezzel kikészíthetnek aztán akárkit. Tudomásul vettük ezt, és csináltuk a dolgunkat tovább. Nem kisközösségekben, hanem a két hatalmas iskola, a Svetits és a Piaris több mint ezer diákjával. Beindult a Csokonai Színház is. Olyan darabokat játszottak benne, amik megfelelték a politikai viszonyoknak, s mellette még jöjjön a közönség is. Elküldték a műsort az iskoláknak is. Én voltam az önképzőkör tanárelnöke, s jó kapcsolataim voltak az apácákkal is. Eljut hozzám a színház igazgatójának egy megjegyzése: Bulányin is fordul, hogy megtelik-e a színház. Érthető: több mint ezer diákot s azok családjait informálhattam, hogy mit érdemes megnézni! Hát gondoskodtunk róla, hogy legyen, amit megnézni érdemes. Magam is csináltam műsort a színháznak. Minden jegy elkel rá. Az előadás után a kollégium járdájára a református diákok rámeszelték: *Éljen a piari!* A következő hétvégre meghirdetett ismétlésre két nap alatt minden jegy elment. Szerdán hivatnak a rendőrségre. Maga Debrecen rendőrfőkapitánya fogad, s közli, hogy az előadást kénytelen betiltani. A civis város legfőbb rendőre véletlenül kommunista és zsidó. Röviden mondja el nekem a betiltás okát. Majd részletesen olvashatom az újságban is:

– Egekig emeli benne a magyar imperializmust és a zsidók ellen izgat.

Az előadás címe egy szó. De a Szózatból: *Rendületlenül*. Mi volt a darabban? Három részből, felvonásból állt, s a másodikat zárta egy vers. Fekete horizontfüggöny, előtte gerendákból összetákoltt és fehérre meszelt hatalmas kereszt. Megvilágítva pontfényvel az előtte fekete köpenyben szavaló Grünfeld Viki, aki Tóth Árpád versét szavalja: *Tetemrehívás*. S benne ez a sor:

Valaki megölte az Istent

A nézőtérén kommunisták is vannak. Valaki közülük meghallotta egyikük megjegyzését:

– Ha még egyszer elmondja, belelöttem volna.

Írtam benne két drámát is. Az egyiket Kodolányi *Juliánusz barátja* alapján (ebben emeltem égis a magyar imperializmust), s ezen belül éneklél el Curgai Pista az Árpádkori *Verses Mária-síralmat*, melyben ez az énekelte sor is hallható:

Sidó, mit tész törvénytelen...

(ez volt az antiszemita izgatás). A másikat pedig Kemény Zsigmond *Zord idője* nyomán: *Budán 1541-ben* címmel, mely után következett egy kórus mű: Kodály Zoltán, *Síralmas én nékem* (Vajon mire gondolt közben az oroszoktól megszállt közönség? A magyar imperializmusra?).

'52 őszén ott van a kinyomtatott műsor az előadóm, az őrnagy úr asztalán is a Fő utcában:

– Tudja Bulányi mester, ebben már minden benne volt. Már akkor letartóztathattuk volna érte.

Bacsa Erzsó megőrzött félszázadon keresztül a műsorból egy példányt, s most, írásait rendezgetve megtalálta, s pár éve elküldte nekem. Így most ide írhatom:

Megismételjük május hó 12-én, de. 10 órakor.

Ha minket elfű az idők zivatarja: Nem lesz az Istennek soha több magyarja. (Arany)

A DEBRECENI PIARISTA ISKOLA és a SVETITS INTÉZET ÜNNEPÉLYE

R E N D Ü L E T L E N Ü L

a MAGYAR FALUSI TEHETSÉGMENTÉS javára rendezi a *Piarista Iskola Diák-bizottsága* a debreceni MAGYAROK NAGYASSZONYA napján 1946. május hó 5-én, délelőtt 10 órakor a CSOKONAI SZINHÁZBAN.

Műsor:

LISZT FERENC, MAGYAR ÜNNEPI DAL.

Énekli *a Svetits és Kegyesrendi Intézetek* vegyeskara,

Haj, régi szép, ragyogó magyar nép! Az egykor boldog, szent magyar nép letért az Úr-Krisztus útjairól. A bűn és a szenvedés évszázadai után várjuk és akarjuk a tisztább jövőndőt. Jövőnk leg= bővebb forrása pedig ott fakad, ahol hit és magyar= ság a leggazdagabb: a magyar földműves népben.

MEGNYITÓ.

Dr. László Mihály kegyesrendi igazgató szavai.

Az énekkarokat *Vereb M. Aura és Mándoki Ernő* énektanárok vezénylik.

Anonymus, a krónikás: *Berényi Dénes* VII., a gimnáziumi Diák-bizottság elnöke.

SZENT MAGYARSÁG.

Árpád pogány népének szívében István, a szent király vetése jó talajra talált. Jézus hitére térve adósnak érezte magát Krisztusnak és vitte tovább a »jó hírt« Kelet felé : úzok, kúnok, besenyők és .. az elszakadt pogány magyarok felé. Így tett Juliánus domonkos barát.

JULIÁNUS. Színmű Kodolányi János Juliánus barátja nyomán.

Juliánus: Csurgai István VIII. Prior : Bódor Sándor VII.

Gregorius : Antal János VI. Paulus : Forrai György VI.

Ottó : Demény Péter VI Gerhardus : Kállay Emil VII. Király: Rédey Tamás VII.

A színműben:

VERSES MÁRIA=SIRALOM. Árpádkori magyar ének.

Énekli Csurgai István VIII.

STELLA. Vízkeresztí misztériumjáték a XI. sz.-i. Hartvik-kódexből,

Gáspár: Ineze Sándor VIII. 1. írnok : Terényi Lajos VII.

Menyhért: Schmidt Alfonz VII. 2. írnok : Répásy Richárd VII.

Boldizsár Óvári Jenő III. ker. 1. klerikus : Kötő István V.

Heródes : Tökés Ferenc III. ker. 2. klerikus : Csernus István V.

Angyal : Forrai György VI. Csillagvivő : Zajdon János VII.

BARTÓK BÉLA, ESTE A SZÉKELYEKNÉL.

Énekli Piarista Gimnázium VII. osztálya, kíséri a Piarista Általános Iskola

V. B osztályának furulyazenekara.

S Z Ü N E T

HAJ, DE BŰNEINK MIATT!

Aranyért, földért, jobbágyért, adta=vette meggyőződését és az országot a két király között a XVI. század magyarja Ezért Isten a » rabló mongol nyilát « zúgatta felettünk, mi pedig »töröktől rabigát vállainkra vettünk «

BUDÁN 1541=BEN, Színmű Kemény Zsigmond Zord idő=je nyomán.

Izabella: Barna Erzsébet VIII.

György barát : Berényi D. VII.

Török B. : Korolovics Lajos VII.

Udvarhölgy: Zsuzsovits Edit VIII.

Bornemissza : Márkus Béla II. ker,

Kamarás : Gyórfi Lajos I ker.

Turgovich főbíró: Grünfeld Viktor VII.

A pogány-dúlta országban hazátlanul bújdosott a két ellenség kergette magyar.

BORNEMISSZA PÉTER - KODÁLY ZOLTÁN, SIRALMAS

ÉNNÉKEM... XVI. századi ének.

Énekli a Svetits és Kegyesrendi Intézetek vegyeskara

De pusztította a magyart önmaga is. Nemes a jobbágyat, gazdag a szegényt megvetette. Ezért táncoltatta halálra a szegény legény, Darvas Kis Kelemen, Sallai Szép Katát, a gazdag leányt.

SALLAI SZÉP KATA. Népballada Molnár István feldolgozásában.

Sallai Szép Kata : Tamás Katalin IV. tan. jel. , Darvas Kis Kelemen: Trásy György VIII.

Gazdag legény: Gál Sándor IV. ker. ,Anyák, leányok, legények.

A táncokat tanította Trásy György VIII., kísér a furulyazenekar.

A gonoszság áradt, az ember előbb önmaga, majd az Isten ellen fordult. A bűnök megölték az Istent, az Isten nélkül maradt nép előtt megnyílt a sír.

TÓTH ÁRPÁD, TETEMREHÍVÁS.

Szavalja : Grünfeld Viktor VII, Kiséri a szavalókórus.

A költő előtt felrémlik a bűnök nyomán a szörnyű rém, a vég:

Vagy jönni fog, ha jönni kell / A nagyszerű halál,

Hol a temetkezés fölött / Egy ország vérben áll.«

S Z Ü N E T

LESZ MÉG EGYSZER ÜNNEP A VILÁGON!

A megtépett bűnhődő magyar visszatér a szent múlthoz, romlott hazáját a Boldogasszonyra bízza, neki ajánl népet és országot.

ZARÁNDOKLÁS A BOLDOGASSZONYHOZ.

Előadja a szavalókórus énekkara. Előimádkozó Hangyát Tibor VI,

A porban játszó apró gyermekek is megtalálják kiskertjében Boldogasszonyt. Segítségével német vámon, minden akadályon, általtörnek: »Általmegyünk rajta !«

KODÁLY ZOLTÁN, LENGYEL LÁSZLÓ-JÁTÉK.

Énekli a Svetits-Tanítónőképző énekkara, játsszák a Piarista Általános Iskola V. A (falusi ösztöndíjasok), V. B és a Gimnázium II. A osztályának növendékei.

Ha majd a magyar falu elküldi fiait a városi iskolákba és a nemzeti élet őrhelyeire, szebb és igazabb, hívőbb és magyarabb lesz itt a világ.

HAZAFELÉ.

Szavalja Magyar János IV. B, falusi ösztöndíjas.

Hiába kísért a Kísértő, hiába mutat a szomorú múltra, ködös jövőre, esendő emberre, minden fiatal magyarok kórusa énekel égre vallomást, hitvallást:

Hiszek! Ha mindhiába : akkor is! / Ha minden álmom : akkor is !«

SÍK SÁNDOR, MEGYERI HITVALLÁS.

Költő : Schmidt Alfonz VII. Kísértő : Korolovics Lajos VII. Regös : Némethi Tibor VII.

Előadja a Svetits Gimnázium II , III, IV., V. o , a Kegyesrendi Általános Iskola V. B. Gimnázium II A, IV. A, VI., VII , Kereskedelmi Iskola I. és III. osztályainak szavalókórusa. Kísér a furulyazenekar.

»Mert akit egyszer meglehelt a Lélek, / Annak mindegy-lom élet vagy halál:

Az él és áll és énekel és alkot, / Megyeren és Magyarországon,

Hétvilágrészen és a másvilágon, / Az Isten ötét úgy segítse. Amen.«

A hűség a fajtánkhoz és az országhoz, a »Rendületlenül« készíti a tisztább magyar jövődöt.

SZÓZAT.

Énekli az ifjúság és a közönség.

»A nagy világon e kívül / Nincsen számodra hely;

Áldjon vagy verjen sors keze: / Itt élned, halnod kell

Még csak gyűjtöm a népet a kisközösségek számára. Nemcsak így. Vasárnap délelőttönként, mise utánra, az egyik osztályterembe gyűjtöm az érdeklődőket. Válogatott cigánygyerekek számára, és előre legépelem kérdő mondataimat, s Kállai Emil kiosztja őket azoknak, akiket alkalmasoknak gondol rá. Véletlenül sem maradt meg egy ilyen cédula, hogy láthassam, miket kérdeztem akkoriban. Miket is kérdezhettem? Az akkori tudatomnak megfelelőket, teológiaiakat meg magyarságtudományaikat. Nem voltak egyértelműek a kérdéseim, nem lehetett tudni, hogy milyen választ akarok. Ki kellett találni, hogy igent vagy nemet kell válaszolni, vagy valami harmadikat. Volt az Emil osztály alattiban, a 48-ban érettségizettek között, egy briliáns eszű diákunk. Konviktorunk is volt; fegyelmezett, de nagyon nehezen kezelhető, nagy öntudatú gyerek. Szolnok környékén volt körorvos az apja. Antal Jánosnak hívták. Osztálytársával, Demény Petivel együtt jött a vasárnap délelőtti beszélgetésekre – mind a ketten orvosok lettek, és korán meghaltak. Nem az érdekelte Jancsit, hogy melyik válasz a helyes, csak arra próbált tippelni, hogy én melyiket fogom elfogadni. Jancsi érettségi után Pestre ment tanulni, Demény Peti ott maradt Debrecenben, és be is került az orvostanhallgatók kisközösségébe. Antal Jancsit majd szabadulásom után keresem meg; egyszer el is jött egy kisközösségi találkozónkra, de csak egyszer. Nem tudtam megfogni őt.

S még másképpen is gyűjtöttem a majdani népet. Vasárnap délutánonként, ebéd után kimentünk a Tócos kertbe. Mulatni mentünk, fiúk, lányok vegyesen. A Bódor mamához. A papát sohasem láttuk, úgy emlékszem, hogy levágták mind a két lábát, s ezért vagy másért nem volt alkalmas társ a mulatásunkhoz, sohasem láttam őt. Annál inkább a Bódor mama, akinek két gyermeke volt A nagyobb, a Marci, akit egyébként Sándornak kereszteltek, s ma sem tudom, hogy mért lett Marci, és az egy-két évvel fiatalabb, Elvira. Bódor mama semigen ült közénk, de barátságos lénye betöltötte a kicsi házat, otthon éreztük benne magunkat. Ki jött még? Emil, aki osztálytársa volt Marcinak, Berényi Dini, aki majd elveszi Elvirát feleségül, s elsőszülött gyermekük, Rita lesz majd Balogh Laci felesége. S ott voltak a lányok: Szabó Eci (persze udvarlójával Balogh Bélával együtt), Bacsa Erzsó, Kovács Teri. Csak ők tudnák megmondani, hogy kik még. Mit csináltunk? Énekeltünk. Szigorúan Kodályék gyűjtötték népdalokat: leány- és legénycsúfolókat, vidám és szomorú népballadákat is. Meg barkochbáztunk. Mivel töltöttük még az időt, már nem emlékezem.

De mást is csináltunk. '46 nyarán e társaság java Tokajba ment. A '45-ös, a dunántúli szakcsi ifjúsági táborban még nem volt közülük senki sem. Csak a pestiekből Felberman Sári, akivel majd '49 tavaszán, szegedi lelkigyakorlatomon találkozom össze, s ő mesél később arról, hogy ő Szakcsón is volt. Az Actio Catholica rendezte ezeket az ifjúsági táborokat, a fiatal A.C. titkár, Szappanyos Béla buzgalmából. A debreceni fiatalokat Török Jenő viszi oda, aki tíz évvel idősebb nálam, s Vác és Nagykároly után kerül '45-ben debreceni iskolánkhoz. Nagy élménnyel jönnek haza. Hallgatták Lénárd Ödön piaristát, az A.C. kulturális titkárát, aki arról beszélt nekik, hogy számunkra a polgári világnak vége, Meg Eglis István szociológiáját, aki Dachaut is megjárta, mert katolikus szakszervezeteket szervezett. És, és mondták és énekelték a zsolozsmát: a Prímát és a Kompletóriumot, és hogy nagyon szép és felemelő és lelki élményt nyújtó volt az egész. A Tábor után meg odahaza Jenő Teológiai Tanfolyamot is szervez, és Katolikus Könyvtárat is nyit. A Tanfolyamon én is kapok katedrát: az aszkétikáét. Brandenstein Béla filozófijának hatására kifejtettem ott, hogy a legfőbb etikai érték – a szeretet. S dolgozatot is írtam velük, s az egyik hallgatóm, Kovács Márta, lelkendezett dolgozatában, hogy végre valaki ki meri mondani, hogy a legnagyobb dolog a szeretet.

És még más módon is gyűjtöttem a majdani népet. Magam nem mentem el Tokajba, mert más dolgom volt: regöltem. Nem is tudom, hogy hol volt Tiszadada után, '46 nyarán a cserkésztábor, melyet alighanem kurzustársam, Kolláti Pista rendezett, aki szintén Debrecenbe került. Enyém lettek a cserkészek közül a nagyobbak, akikkel mozgó-tábort szervezhettem, kerékpáros regös-tábort. Nemcsak a konviktust és a falusi tehetségmentést ajánlottam fel körleveleimben a plébánosoknak, hanem a nyári regölést is. Meghívásaik alapján állítottuk össze a két hetes utat. Mindennap másutt regöltünk, Hajdú és Szabolcs meg Szatmár különböző falvaiban. A fiúk a házaknál voltak elszállásolva, magam a plébánián. Belépő díjat is szedtünk: ki mit hozott. Volt, aki egy tojást hozott. Nagyon kellett az is. Nem volt még hangosító berendezés a szabadtéren tartott előadásokhoz. S mivel a közönség kötetlenül beszélgetett, megtárgyalta a hallottakat, bizony nemegyszer *ordítani* is kellett, hogy halljanak minket. Be is rekedtünk, főleg én, aki bonyolítottam a műsort. A berekedés legjobb orvossága, hogy megtörtük a kapott tojást, s felhajtottuk; úgy nyersen.

Mit adtunk elő? Legény- és leánycsúfoló népdalokat, szomorú és víg balladákat, tréfás jeleneteket. Az egyiket ideírom, az *Édes egy komám* címűt:

Jó napot komám! – Adj Isten komám!

Hát megházasodtam, komám! – Ammá jó van komám!

De nincs jó, komám! – Hát mér nincs jó, komám?

Há' mer vénasszonyt vettem el, komám! – Akkor már nincs jó, komám!

De mégis csak jó van, komám! – Há mér volna jó, – komám?

Mer sok píze van, komám! – Akkor már jó van, komám!

S még sincs jó, komám! – Hát mér nincs jó, komám?

Mer a pízér házat vettünk, komám! – Hát a' már nincs jó, komám!

S mégis csak jó van, komám! – Hát hogy lenne jó, komám?

Mert hát a ház leégett, komám! – Hát az nincs jó, komám!

De bizony jó van az, komám! – Hát hogy volna az jó, komám?

Mer a vínasszony is benne égett, komám! – Akkó mán jó van, Komám!

Adj Isten, komám! – Adj Isten, komám!

De előadtunk egy Sinka-verset is: *Anyám balladát táncol*, meg is játszva azt:

... hogy meghaltak azok ima nélkül, nagy szakállal, akasztófán... – azoknak járta anyja a sirató táncot.

S mindezt nem is egyedül csináltam. Mándoki Ernő, aki alattam végzett és Vizvári Laci, aki kettővel végzett alattam, szintén kaptak egy-egy csoportot, s regölték ők is a maguk műsorát, más és más községekben. De a Sinka-balladát mind regölte, s szállóigévé is lett körükben annak két sora:

mint aki az utolsó fordulattal / az egész műbe értelmet vitt...

S még mindig nincs vége a Kolakovicsot feledtető és mégis végső soron majd neki dolgozó hatásoknak: lehívtuk magunkhoz Molnár Istvánt. Úgy tudtuk akkor, hogy ő a magyar mozdulat Bartókja-Kodályja egy személyben. Borzongó élmény volt számomra táncolni látni őt. Az ő *Élő népballadák* című, Kalot kiadta kötete rejtette magában számomra akkor a legmagasabb-mélyebb drámai élményt. Láttam Molnárt táncolni egyik balladájában a *Bíró Szép Annában*. A női szerepet Ormós Mari játszotta, Teri osztálytársa és legjobb barátnője, aki akkor még közöttünk volt. Úgy éreztem, hogy ez a magyar dráma teteje. Minden magyar volt benne: a nyelv, a vers, a dallam, a mozdulat, a ruha, a szín. Lehet, hogy ma már nem hatna rám úgy, de nagyon szeretnék látni még egyszer egy Molnár-darabot, újra egy élő népballadát. Amit ebből a műfajból láttam börtönből szabadulván, már egészen más volt. Nem érintette meg a lelkem, olyan volt számomra, mint a népszínmű, semmit mondó. Magam is írtam egyet '47 végén. A karácsonyi szünetben agrárfjúsági tábort szedtem össze a konviktusunkba. Forrai Kati tanította énekelni őket. Voltak vagy húszan: Kúnszentmártonból,

a Hortobágyról – hoták magukkal a maguk készített citerát s játszottak rajta csodaszépen –, Szabolcsból mindenünnen. A zárőnnepen előadtuk a balladám. A koreográfiát már Béres András csinálta. A balladát, magát Arany János *Zách Klára* c. verse alapján szerkesztettem, melynek sorhossza megegyezett a *Megöltek egy legényt hatvan forintjáért* népballada soraival. A siker mondhatatlan volt. Egy tizenéves szabolcsi lánynak nagyon jó hangja volt. Ő lett *Klára* anyja. A Ballada végén neki kellett háromszor, egyre mélyebb átéléssel elénekelnie:

Letépte, letépte, Jaj, jaj, leszaggatta, A legszebbik piros rózsám A sárba típorta..

Csak kétszer énekelte el. Az előadás után megkérdelem tőle, hogy mért maradt el a harmadik.

– Elsírtam volna maga... – válaszolta.

A szereplők most nyolcvanadik évük felé járhatnak. Sohasem találkoztam velük többet. De biztos vagyok benne, hogy ha élnek még, valami nagyon szépre emlékeznek. Megvan a szöveg, a koreográfiája. Oda is adtam Cserta Gábor fiának, aki elvégezte a táncművészeti szakot a TF-en, hogy előadja egy bokorőnnepen, de még nem állt elő vele. Majd halálom után – reménykedem.

Mert Molnár István látogatásának hatására nagyot pezsdült nálunk az élet. Elküldtem siófoki táborába Béres Bandit a regölésekkel összegyűjtött pénzből. Igazi tanítványának bizonyult. A következő tanévben megrendeztük hatvan lánynak-fiúnak, a Svetitsből és a Piariból, a páros népi táncfolyamot Béres Bandi s – ahogyan ő mondta – Bacsa kisaszszonynak vezetésével. Ennek hatására a legjobbak kimentek a környező falvakba tanítani a páros népi táncot. Meg is írtam tapasztalataimat Papp Elemér piarista rendtársamnak, a katolikus gimnáziumok akkori főigazgatójának. Az meg sokszorosítva elküldte az ország összes katolikus gimnáziumainak. Hadd idézzem a végét:

E beszámolóból talán úgy tetszik, hogy túlságosan nagy jelentőséget tulajdonítottunk a magyar tánc ügyének. Semmiképpen sem nagyobbat mint a magyar nyelv, irodalom, költészet, ének és zene ügyének. Pedagógiai jelentősége ugyanis a magyar táncoknak sem kisebb... A ma dívó táncoknak a hatására megkülönböztetett figyelmünk tárgyává kell tennünk a magyar tánc ügyét. Elsődlegesn nem azért, mert magyar, hanem azért, mert lélek... még hozzá tiszta kifejezésre törő lélek él benne. A magyar mozdulat, a magyar tánc most indul el azon az úton, melyen pár évtizede indult a magyar zene. Kodály és Bartók gyűjtése, kórusműveik elválaszthatatlanul kapcsolódtak össze a katolikus iskolákkal. Tudjuk, mekkora hasznunkra. Ugyanez a lehetőség áll előttünk ma a magyar lélektől mozgatott testalakító művészetben, a táncban. Pár hónapja, hogy megjelent Molnár István gyűjtő és rendező munkájának eredményeként a Magyar táncagyományok Ha a katolikus iskolaügy kinyújtáná kezét a magyar tánc és annak Bartók-Kodálya, Molnár István felé – ez az egész magyar kultúrának, a katolikusnak nevelésnek, a lélek ügyének válnék ma még megmondhatatlan javára.

És jámborság nem volt semmi ezekben az években bennem? Hát csak a megszokottak folytattam: a félhetes elmélkedés templomban – az egyik apáca a Svetitsből el is keresztelt: *az elmélkedő piarista* címmel –, a szentmise, a breviárium. A breviáriumnak a Zsinat előtti formáját mondtuk: nyolc órából állt, s ha nagyon igyekeztünk, akkor egy óra kellett az elmondásához. Ha kevésbé daráltuk, akkor ötnegyed óra. Valamikor hallottuk kispapokunkból, hogy az ördögök nagyon szeretnek a breviáriumot mondó papok körül forgolódni. Mért, Mert összeszedik a nem teljesen kiejtett szavakat. Nem kellett hangosan mondani, de ki kellett ejteni, minek következtében mozgott a szájunk, amikor mondtuk a szöveget.

Ott volt a tanári karban Kiss János is, aki Pesten, nyolcadikban az osztályunkban gyakorolt és *destruálta* a noviciuskákat, bennünket, a következő évben Vácott. Nagyon szerettem őt, nem volt benne semmi álnokság. Az osztályomban ő tanította a latint. Az órarend összeállításakor megkérdezték tőle, hogy mikorra akarja óráit az osztályomban. Mire János:

– Nekem mindegy, csak azt kérem, hogy legyen olyan óráim is, mely nem követi a Gyurkáét... mert azért én is szeretnék valamit csinálni a gyerekekkel.

Úgy mondta, hogy én is halljam. Én, aki meggyöttröm a fiúkat, hogy azok aztán a következő órán már használhatatlanok lesznek. Egy alkalommal meg azzal képesített el bennünket, hogy kijelentette:

– Én, mióta pap lettem, nem imádkozom már.

Kérdően néztünk rá, hogy mit akar ezzel mondani.

– Hát csak azt akarom mondani, hogy ebéd utáni szunyókálásom után, beülök a fotójembe, előveszem a breviáriumot, a nyolc órát egyvégtiben elmondom. Ez tart legalább ötnegyed órát, s ez nekem elég. Teljesen kimerít. Ezen túl már nem mondok semmi imát.

Azt tanultuk a morálisban, hogy a breviárium elmondása halálos bűn terhe alatt kötelező. Az egészé, mind a nyolc óráé: matutinum, laudes, prima, tercia, szekszta, nóna, vesperás, kompletórium. '43-ban, a Szuha patak melletti állótáborban tapasztaltam először, hogy ez nem megy. Hatvan fiú volt rám bízva. Hajnalban keltünk, s mindenütt ott kellett lennem. Este tábortűz és éneklés, és a végén: *Immár a nap leáldozott, Teremtőnk kérünk Tégedet...* Takarodó, és majd tíz óra, s végre *alszik a tábor, csak a tűz lángol...* S én ott állok, s bele sem néztem még a breviáriumba. Megyek s hozom ki a tábortűzhöz. Annak a fényében kezdem mondani, a hasamon feküdve. Elalszom rajta, s a pörnye kiégeti a finom bibliapapírost. Nem megy. Be kell mennem a sátorba, s aludnom breviárium-végezetlen. Mit lehetett csinálnom? Meggyóntam. Máskor meg Kerkai Jenő van nálam, már Debrecenben. s készülöben a '47-es választásokra. Féltizenegy van, amikor feláll, s én meg veszem a breviáriumot, s mondom neki, hogy megvan még az egész. Mire ő:

– Ha eddig nem volt időd rá, most már ne vedd elő, hanem menj aludni.

Jenő 15 évvel volt idősebb, és a legderekabb papok közé tartozott, akiket ismertem. Lefeküdtem, s megint meggyóntam. Így múlt nem egy magyar úr, hanem egy a novíciátusban szentté levést elhatározó szegény magyar piarista.

Akartunk ám szentté lenni. Megihletett Halász Piusz példája is. Jézusnak 12 halászgyereket sikerült elbolondítania, neki meg Zircen, mint teológiai tanárnak az ottani kispapokból néhányat, s elment velük Borsodpusztára. Mit csináltak ott? Felelevenítették Clairveaut, az eredeti indulást: hét óra imádság, hét óra munka, hét óra alvás. Ahogy a ciszterciek alapítója, a misztika doktora, Szent Bernát meghagyta azt. Ahogy csinálták volna Magyarországon is a Pilisben, ahol a további romlástól letakarva megvannak még a csodálatos szentkeresztii templom oszlopai – a 70-es években Beton nagybátyja mutatta meg nekem, aki műemlékfelügyelte a romokat. Egyikükkel, Lékai Ányossal találkoztam a Gyűjtőben, s kérdeztem őt, hogy mért csinálták. Érdekes volt, amit mondott. Korombeli fiú volt, Pesten a ciszter gimnáziumban volt hittanár. Ezt mondta:

– Tudod a hittanárság, az iskolai munka nagyon gyenge kereső. Azzal nem lehet Istenre találni, és a lelkeket elérni.

S még mást is mondott: csak az volt a furcsa számunkra, hogy Piusz mindezt nem tudta velünk csinálni. Mert vagy a vendégszobában ült, s felelgetett ott az érdeklődők kérdéseire, vagy az ország különböző pontjain lelkigyakorlatokat tartott. Kerkai Jenő nagyon lelkesedett értük: Igen, ez kell, ez a misztikus háttér, amely biztosítja a kulturális, a lelkiéleti, a politikai kibontakozást. Hagyó Kovács Gyula bácsi, az előszállási matematikus és rendi gazdasági főkeormányzó, aki magyar parasztyerek volt s elvégezhette Óvárrott a az Akadémiát, az meg nagyon dühös volt Piusz elbolondító műveletei miatt. Vele is a Gyűjtőben találkoztam. Tőle tudtam meg, hogy egy darab magyar cisztercita havi 730 pengőbe került a rendnek; akkor, amikor az ember *kétszáz fiks-szel könnyen viccét*, s Piusz elviszi a tanárokat kapálni. Közben sűrűn emlegette *az Isten lovát*, ajánlottam is ott egy fiatal bencésnek, Szilvionak: ha a Szentháromság hippológiai (a *ló* – görögül: *hyppos*) vonatkozásairól akarna egyszer doktori értekezést írni, forduljon csak bizalommal Gyula bácsihoz.

Mi, fiatal piaristák meg lelkesedtünk Piusz kezdeményezéséért. Híre is ment hamar, s egyes rendtársaink szemében *bogumilek* lettünk. Mi ugyan nem akartunk éjfélkor felkelni és

matutinumot mondani, hogy másfél óra után, ötkor újra felkeljünk Laudesre, szentmisére, mint Borsodpusztán, de rendi engedéllyel kisközösséget formáltunk azzal, hogy felkelünk hatkor közös elmélkedésre. Egy hónapig sem tartott a lelkesedés. Nem tudtunk felkelni, alva maradtunk. Rengeteg mindent nem tudtunk. Nem tudtuk, hogy Jézustól idegen az erőalkalmazás, nem zavart minket, hogy Szent Bernát Montforti Simon fegyvereivel óhajtotta kiirtani a dél-franciaországi albiakat, nem tudtuk, hogy Jézus nem hitbuzgalmi egyesület okán jött közénk. Egyszerűen semmit sem tudtunk. Csak a magyar imperializmust, amelyben megnő Juliánusz barát, aki elmegy megkeresni az Ázsiában rekedt eleinket, hogy erősebb legyen az ország, amikor jönnek majd a mongolok. S e rengeteg nem-tudás birtokában kerestük a szentté válás lehetőségeit. Kerestük és nem találtuk. Amit megtaláltunk, az a munka volt, s a hitbuzgalom.

Csudálatos egy társaság volt együtt a '40-es években Debrecenben. Szentgyörgyi Andris, az abszolút teológiai partnerem, akivel mindent meg tudtam vitatni, s akinek minden célkitűzése azonos volt az enyémmel, aki majd gyűjti hamarosan a fiatalabbakat a csoportjába. Mándoki Ernő, a muzsikus, akinek mindene volt az énekkar, a zenekar, s összefogja az énekelni szeretőket Debrecenben akkor is, amikor mi már régen nem leszünk a színen. Nádor Ferike, aki a maga gyermeki búbájával lekenyerezi főleg a kicsinyeket, akikre annyi ra hasonlított. Kolláti Pista, aki szintén szerelmes volt a kicsinyekbe, és táboroztatta őket. Vízvári Laci, aki azzal kezdte a gyerekek gyűjtést, hogy elvállalta, hogy gépi fűrésszel felvágja az ölfát, fűteni a rendházat. Ezekből a gyerekekből csinálja meg majd bábozó csoportját. Hankiss János, az Egyetem franciaprofesszora csinál francia szöveget neki a János vitéből, s piarista diákokkal utazik ki a párizsi világdzsemporira, s ott franciául adják elő a János vitét. Rónai Jenci, aki kosárlabdázik a nagyobbakkal. Volt egy idősebb apáca, az Aura nővér, aki a Svetits énekkarát gondozta. Ő mondta, hogy ez csodálatos, ahogy mi piaristák mind együtt dolgozunk, nekik ez nem sikerül. A bizalmába avatott: mesélt az apácaéletük nehézségeiről. Nincs külön szobájuk se nappal, se éjjel. Egy közös nappaliban dolgoznak, készülnek, javítanak dolgozatot, s a hálóban csak függönyök választják el az ágyakat egymástól. Ha vékony a cipőtalpuk, fel kell emelni lábukat, s megmutatni a főnökasszonynak, aki erre azt mondhatja, hogy óh, ez még egy darabig kitart. És mégis elvállalták ezt az életformát.. Miért? Inkább kiért... Csak a tettekben mutatkozik meg a szeretet.